

Реформуюча криза – криза, у боротьбі з якою керівництво підприємства змушено проводити ряд реформаторських заходів, які кардинально змінюють певні системи життєзабезпечення підприємства.

Виробнича криза виникає в умовах невідповідності рівня технологічного озброєння підприємства та його ринкового потенціалу.

Кадрова криза – це умови, коли недостатній професійний рівень підготовки кадрів не забезпечує ефективну роботу підприємства

Управлінська криза характеризує низький рівень ефективності виконання функцій управління на підприємстві, а саме: контроль, мотивацію, організацію, планування, координацію.

Маркетингова криза пов'язана з неефективною постачальницько-збутовою роботою та невідповідністю асортименту ринковому попиту.

Фінансова криза – розбалансування системи фінансових відносин підприємства.

Висновки. Кожен вид запропонованих нами криз підприємства, на наш погляд, є важливим об'єктом дослідження, оскільки вони можуть справити в однаковій мірі руйнації у роботі підприємства. Запропонована класифікація може використовуватись у подальших дослідженнях сутності криз на підприємствах.

Література

1. Карась Л. Управленческая диагностика – основа совершенствования менеджмента // Проблемы теории и практики управления. – 1996. – № 6. – С. 78-83.
2. Бакай С. С. Організаційна культура в контексті методології організаційного розвитку підприємств // Вісник ХНАУ. – 2004. – № 7 – С. 202-207.
3. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій. – К.: КПТЕУ, 2001. – 580 с.
4. Grenner L. Evolution and Revolution as Organization Grow. Harvard Business Review, August. – 1972. – P. 52.
5. Булгаков С. Н., Гати М. Инвестиционная политика в капитальном строительстве на новом этапе. — М.: Строиздат, 1989. — 335 с.

Надійшла 29.11.2009

УДК 658.14.17

Т. В. ЛИТВИНЧУК

Хмельницький національний університет

ГРОШОВІ ПОТОКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Розглянуто існуючі підходи зарубіжних і вітчизняних вчених щодо сутності поняття «грошові потоки», визначено основні аспекти формування системи управління грошовими потоками підприємства.

Existent approaches of foreign and domestic scientists are considered in relation to essence of concept «money streams», certainly basic aspects of forming of control the system by money streams enterprise.

Ключові слова: грошовий потік, управління грошовими потоками, грошові кошти, цикл управління грошовими потоками.

Постановка проблеми. Функціонування підприємства – це складний динамічний процес, що є результатом неперервного циклічного руху грошових коштів. Однією із проблем, що виникають перед підприємствами в сучасних умовах, є відновлення і збереження динаміки циклів операційної, інвестиційної і фінансової діяльності, що є запорукою необхідної ліквідної позиції підприємства і реалізації його попиту на грошові кошти. Щоб вирішити цю проблему, необхідно провести глибокі дослідження економічних механізмів, що визначають грошові потоки кожного окремого суб'єкта господарювання. Водночас у вітчизняному доробку бракує окремих комплексних завершених досліджень з питань управління грошовими потоками, які б розширили межі традиційного аналізу, сформували конкретні підходи до розробки аналітичного забезпечення управління ними, запропонували конкретні шляхи виходу підприємств зі стану неплатоспроможності тощо.

Важливість вивчення грошових потоків обумовлюється тим, що вони обслуговують господарську діяльність підприємства в усіх її напрямках. Від якісного управління грошовими потоками залежить подальший розвиток підприємства та кінцевий результат його господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Концептуальні основи сутності, виникнення та руху грошових потоків достатньо широко розглянуті в економічній літературі. Дослідженню проблематики грошових потоків присвятили свої роботи українські вчені – І.О. Бланк, О. Дзюблюк, Л.О. Коваленко, Л.О. Лігоненко, Поддерьогін, Л. М. Ремньова, О.М. Сорокіна, Р.А. Слав'юк, О.О. Терещенко, Р.Б. Тянь, В. Ясишена, Л.С. Яструбецька, російські фахівці – В.В. Бочаров, Т.А. Бочарова, Є.В. Бикова, та зарубіжні економісти – Ю.

Брігхем, Дж. Ван Хорн, Д. Вахович, Б. Коласс, Б. Койлі, Т. Райс та ін.

Не зменшуючи практичної значимості проведених досліджень, варто відмітити, що сучасною науковою школою ще не сформовано єдиної теоретичної бази, яка б охоплювала увесь комплекс питань управління грошовими потоками підприємства. Крім того не вироблено єдиного підходу до тлумачення категорії «грошові потоки», відсутні чіткі формулювання цілей і завдань управління грошовими потоками підприємств.

В економічній літературі учені приділяють увагу проблемі регулювання грошових потоків переважно з позицій управління грошовими коштами, ліквідністю, фінансовою стійкістю. Як самостійний об'єкт аналізу та управління грошові потоки фахівцями практично не розглядаються.

Це ускладнює формування обліково-аналітичної інформації з метою управління грошовими потоками. Механізми управління грошовими потоками, розроблені зарубіжними економістами та орієнтовані на стабільну ринкову економіку, мають невисоку практичну цінність для впровадження підприємствами України.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності поняття «грошові потоки» та розробленні теоретичних засад з удосконалення організації управління грошовими потоками промислових підприємств. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

1) узагальнити підходи вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо визначення поняття «грошові потоки» і на цій основі виробити механізм управління грошовими потоками підприємств;

2) оцінити стан та перспективи покращення якості організації управління грошовими потоками на промислових підприємствах України.

Викладення основного матеріалу. Вітчизняні аналітики почали широко оперувати терміном «грошовий потік» лише з початком ринкового реформування української економіки. За ринкових умов поява терміну «грошовий потік» поряд з існуванням категорії коштів є цілком оправданою. Адже термін «грошовий потік» розкриває динамізм підприємницької діяльності, де грошові надходження і вибуття мають постійний характер, йдуть безперервними потоками. Лише в балансі підприємства його кошти показані на певну дату.

Слід наголосити, що існують різні підходи до визначення та трактування поняття «грошовий потік».

Аналіз фінансово-економічної літератури [1 – 9, 12 – 19] дозволив встановити, що вітчизняні та закордонні вчені по-різному трактують визначення поняття «грошові потоки» підприємства і внаслідок цього по-різному підходять до управління ним, що видно із табл. 1.

При вивченні досліджень науковців наочно постає проблема розбіжності в підходах не лише стосовно тлумачення змісту грошових потоків як об'єкта фінансового менеджменту, а й стосовно визначення самої термінології.

На думку авторів [9], дослідження грошових потоків підприємства дозволяє усвідомити увесь механізм його функціонування, так як за наявності власної, відносно самостійної логіки розвитку, грошові потоки мають зовнішні ознаки всього комплексу функціональних зв'язків, які розвиваються на підприємстві в процесі його діяльності.

Запропоноване Терещенком О. [15] визначення поняття «грошові потоки» не є комплексним, оскільки в ньому не знайшли відображення такі фінансові поняття, як прибутковість, рентабельність, ділова активність тощо – результати ефективного управління грошовими потоками підприємства.

Не можна погодитися із визначенням поняття «грошовий потік», даним Биковою Є.В. [3], яка вважає, що чистий грошовий потік є елемент аналізу доходів та витрат підприємства. Вважаємо, що чистий грошовий потік не має безпосереднього зв'язку з доходами та витратами підприємства, так як він не враховує частини доходів (витрат), які не пов'язані з безпосереднім надходженням (витрачанням) грошових коштів. Можна погодитися в цьому питанні із Ясишеною В., [19] яка довела, що застосування грошового потоку як одного з елементів аналізу доходів та витрат стає неможливим через часову різницю в надходженні й витрачанні грошових ресурсів та віднесенні їх на фінансовий результат від господарської діяльності підприємства (прибуток, збиток).

Відмітимо те, що при плануванні руху грошових коштів без урахування змін дебіторської заборгованості може виникнути викривлення планового розміру чистого грошового потоку від операційної діяльності підприємства, оскільки дебіторська заборгованість представляє собою суму грошових ресурсів в розрахунках. Тому, не можна погодитися із визначенням Дзюблюк О. [5] про те, що дебіторська заборгованість не є складником грошового потоку підприємства, тому що існує достатня ймовірність перетворення її на сумнівну або безнадійну, а є наслідком неперетворення її в наявні грошові ресурси.

На наш погляд, визначення грошових потоків підприємства дане Слав'юком Р. [13], враховує лише зовнішній рух грошових коштів підприємства, обмежуючи внутрішній рух останніх, тому являється дещо обмеженим.

Визначення поняття «грошові потоки», дане Бочаровим В. [8] (як вважає Яцишина В.), може бути застосовано в практичній діяльності підприємств лише в процесі стохастичної оцінки його фінансового стану, оскільки воно не враховує можливі його динамічні зміни в умовах мінливості та невизначеності ринкового середовища.

Сутність поняття «грошові потоки» в економічній думці

Основні прихильники теорій	Сутність поняття «грошові потоки» в економічній думці, їх роль в обігу
Бланк І. А. [1, с. 17]	грошовий потік підприємства представляє собою сукупність розподілених надходжень і виплат грошових коштів за окремими інтервалами періоду часу що розглядається, генерованих його господарською діяльністю, рух яких пов'язаний з факторами часу, ризику і ліквідності
Бочаров В. [8]	грошовий потік підприємства – це рух грошових коштів, який прагне до нуля, оскільки негативний результат від одного із видів господарської діяльності підприємства має компенсуватися позитивним від іншої. В протилежному випадку підприємство може стати банкрутом
Бикова О. [3]	грошові потоки – це: 1. Елемент аналізу доходів та витрат підприємства, який має використовуватися як індикатор ліквідності та ефективності його інвестиційної, фінансової діяльності. 2. Додаткові капіталовкладення підприємства тощо
Брігхем С. [2, с.425]	грошовий потік - це фактичні чисті готівкові кошти, які надходять у фірму) чи витрачаються нею) протягом деякого визначеного періоду
Ван Хорн Д., Вахович Д. [4]	грошові потоки підприємства – це: 1. Потоки готівкових коштів, які мають безперервний характер. 2. Власні обігові кошти. Чистий грошовий потік може утворюватися не лише за рахунок приросту чи скорочення власних обігових коштів, а й шляхом збільшення або зменшення таких видів активів та пасивів підприємства як: 1) дебіторська заборгованість; 2) кредиторська заборгованість (поточні зобов'язання); 3) інші активи; 4) інші пасиви
Дзюблук О. [5]	грошовий потік - це базове джерело для погашення позик та спосіб оцінки кредитоспроможності підприємства. Вчений вважає, що для розрахунку грошового потоку підприємства слід використовувати такі фінансові показники як: 1) виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); 2) кредиторська заборгованість; 3) інші поточні зобов'язання. Вчений зазначає, що дебіторська заборгованість не є складником грошового потоку підприємства (оскільки існує достатня ймовірність перетворення її на сумнівну або безнадійну), а є наслідком неперетворення її в наявні грошові ресурси
Коваленко Л. О., Ремньова Л. М. [6, с. 79]	грошові потоки - це надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів у результаті виробничо-господарської діяльності підприємств
Колас Б. [7]	під загальним грошовим потоком слід розуміти надлишок коштів, який утворюється на підприємстві в результаті всіх операцій, пов'язаних і не пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності. Тобто, на думку Коласа Б., основними складниками грошового потоку підприємства є: 1) грошовий потік від господарської діяльності; 2) грошовий потік від операцій, не пов'язаних із господарською діяльністю
Лігоненко Л.О. та Ситник Г.В. [9]:	грошові потоки підприємства – це система розподілених в часі надходжень та видатків грошових коштів, що генеруються його господарською діяльністю і супроводжують рух вартості, виступаючи зовнішньою ознакою функціонування підприємства»
Поддєрьогін А. М. [17, с. 57]	грошовий потік можна визначити як сукупність послідовно розподілених у часі подій, які пов'язані із відособленим та логічно завершеним фактом зміни власника грошових коштів у зв'язку з виконанням договірних зобов'язань між економічними агентами (суб'єктами господарювання, державою, домогосподарствами, міжнародними організаціями). Грошові потоки безпосередньо пов'язані з рухом коштів на підприємстві, який відображає надходження в розпорядження суб'єкта господарювання коштів та еквівалентів і їх використання
Райс Т. та Койли Б. [12]	грошовий потік – це: 1. Індикатор кредитоспроможності підприємства. 2. Спроможність підприємства генерувати додаткові обсяги грошових засобів для погашення зобов'язань за отриманими позиками
Слав'юк Р. [13]	«грошові потоки» - це надходження та вибуття грошових коштів підприємства.
Сорокіна О. [14]	поняття «грошовий потік» є агрегованим та включає різні види потоків, які обслуговують фінансово-господарську діяльність підприємства. З огляду на це, вчений пропонує в кожному конкретному випадку використовувати уточнене визначення поняття «грошовий потік», а саме: сукупний грошовий потік, грошовий потік від поточної діяльності тощо
Терещенко О. [15]	грошові потоки являються внутрішнім джерелом фінансової стабілізації підприємства через збільшення його вхідних та зменшення вихідних грошових потоків, які спрямовуються на зростання платоспроможності. Окрім того, грошовий потік, а саме чистий грошовий потік від операційної діяльності, визначається як критерій внутрішнього потенціалу фінансування підприємства й є основою для оцінки його фінансового стану та кредитоспроможності
Тян Р. [16]	грошовий потік – це маса готівкових коштів, яка надходить або вибуває з обігу як грошові виплати. На погляд вченого, різниця між вхідними та вихідними грошовими потоками визначається як прибуток
Ясишена В. [19]	грошовий потік – це сукупність розподілених у часі надходжень і видатків грошових коштів та їхніх еквівалентів, генерованих його господарською діяльністю, рух яких пов'язаний з факторами часу, простору, структури, ризику і ліквідності
МСБО № 7 «Звіт про рух грошових коштів» [10].	грошовий потік – це надходження і вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів
П(С)БО № 4 «Звіт про рух грошових коштів» [11]	визначення відсутнє, але під ним розуміють поняття «рух грошових коштів», що абсолютно ідентично визначенню «грошовий потік» в МСБО № 7

Як бачимо, склалося дві позиції у визначенні грошових потоків. Прихильники однієї з них, а саме – І.А. Бланк [1], В.В. Бочаров [8], Н. Тянь [16], визначають грошові потоки як різницю між отриманими і виплаченими підприємством грошовими коштами за певний період часу. Представники іншої позиції

представляють грошові потоки підприємства як рух грошових коштів, тобто надходження і виплати за певний період часу.

Вважаємо, що більш логічним є виклад положення другої позиції та визнання грошового потоку як руху грошових коштів, адже «потік» – це є «рух», тобто надходження та використання грошових коштів. Таким чином, поняття «грошовий потік» характеризує рух капіталу, грошових фондів як готівкових, так і безготівкових, а також оборот окремих фінансових інструментів.

Аналізуючи вище викладене, постає питання вибору найбільш вдалого визначення грошового потоку і його уточнення. На наш погляд, найбільш вдалим є визначення грошового потоку, представлено В. Ясишеною, «Грошовий потік» – це сукупність розподілених у часі надходжень і видатків грошових коштів та їхніх еквівалентів, генерованих його господарською діяльністю, рух яких пов'язаний з факторами часу, простору, структури, ризику і ліквідності [19]. В цьому випадку під грошовими коштами розуміють готівку, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання, а еквівалентами грошових коштів є короткострокові, високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.

Але попри відмінності в деталях, усі підходи до тлумачення актуалізують виняткову значимість грошового потоку для функціонування суб'єкта господарювання й забезпечення створення доданої вартості, забезпеченню перманентному зростанню вартості підприємства як цілісного майнового комплексу в довгостроковій перспективі та достатку власників такого суб'єкта.

Поступовий перехід до нових форм господарювання зумовив гостру потребу розроблення адаптованих до сучасної практики механізмів управління їх фінансово-господарською діяльністю, серед яких особливої уваги заслуговує організація управління грошовими потоками.

Ефективне управління грошовими потоками дозволяє підприємству реалізувати стратегічні цілі його діяльності, забезпечити високий рівень оборотності капіталу, ритмічність діяльності, підвищити ступінь фінансової рівноваги та отримати додатковий прибуток, а також сприяє формуванню додаткових інвестиційних ресурсів для здійснення фінансових інвестицій.

Управління грошовими потоками підприємства є важливою складовою частиною загальної системи управління його фінансовою діяльністю. Воно дозволяє вирішувати різноманітні задачі фінансового менеджменту і підпорядковане його головній меті.

В умовах розвитку ринкових відносин та посилення конкуренції між господарюючими суб'єктами в фінансовому менеджменті дедалі більшу роль починають відігравати показники грошових потоків, що витісняють традиційні підходи управління на основі показників прибутку. Показники грошових потоків швидше і надійніше реагують на розвиток кризових явищ в господарському механізмі та не залежать від умовностей облікової політики підприємства. Професійне управління грошовими потоками базується на ефективній системі управлінського обліку та є запорукою високої платоспроможності та фінансової стійкості підприємства.

На сучасному етапі розвитку підприємництва в Україні, що характеризується невизначеністю та мінливістю трансформаційних умов, зростає роль та значення стратегічного управління грошовими потоками, яке неможливо уявити без проведення стратегічного аналізу. Даний вид аналізу зорієнтований на комплексне дослідження позитивних та негативних чинників, які можуть вплинути на економічне становище підприємства у перспективі, виявлення концептуальних напрямів його функціонування та розвитку [18]. Очевидно, що брак досвіду функціонування підприємств України в ринкових умовах, недостатнє вирішення проблеми управління їх грошовими потоками як в методологічному, так і в прикладному аспектах призводять до того, що у вітчизняній практиці аналіз руху коштів практично не береться до уваги. Це зумовлює ігнорування найбільш важливої – динамічної частини бізнесу і породжує низку серйозних проблем, пов'язаних з необґрунтованістю та хаотичністю управління і загостренням загальної проблеми неплатежів.

Як вважають автори [18], чистий грошовий потік є одним із індикаторів результативності функціонування підприємства та значною мірою визначає його фінансове становище, а основними стратегічними цілями управління грошовими потоками є досягнення стану фінансової рівноваги та максимізація чистого грошового потоку господарського суб'єкта, пропонується оцінювати ефективність управління грошовими потоками на основі цього показника. Однак додатне значення сукупного чистого грошового потоку не завжди є гарантом фінансової стійкості підприємства. Грошові потоки тісно пов'язують усі сфери діяльності підприємства – операційну, фінансову та інвестиційну. В зв'язку із цим, пропонується використовувати показник чистого грошового потоку не як сукупний результат, а в розрізі видів діяльності.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що при вивченні досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених щодо сутності поняття «грошові потоки», постає проблема розбіжності в підходах стосовно тлумачення змісту грошових потоків та визначення самої термінології.

Ефективне управління грошовими потоками передбачає визначення базових положень щодо організації управління ними:

– грошові потоки не можуть виникати в результаті пасивної економічної поведінки підприємства;

- грошові потоки тісно пов'язують усі сфери діяльності підприємства – операційну, фінансову та інвестиційну;
- грошові потоки є невід'ємною складовою фінансового та операційного циклів, що вимагає узгодження фінансових рішень між усіма напрямками управління фінансами підприємства;
- управління грошовими потоками потребує відповідного інформаційного наповнення системи прийняття управлінських рішень;
- управління грошовими потоками передбачає однозначність трактування прийнятих фінансових рішень, чіткість доведення їх до виконавців та забезпечення адекватного зворотного зв'язку – моніторингу, перегляду та корегування фінансових рішень;
- ефективність управління грошовими потоками оцінюється на основі чистого грошового потоку.

Література

1. Бланк И.А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / Бланк И.А. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2003. – 496 с.
2. Брігхем С. Основи фінансового менеджменту / С. Брігхем ; [пер. з англ.]. – К. : Молодь, 1997. – 1000 с.
3. Быкова Е.В. Показатели денежного потока в оценке финансовой устойчивости предприятия / Е.В. Быкова // Финансы. – 2000. – № 2. – С. 56–59.
4. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Дж. К. Ван Хорн ; [пер. с англ. ; гл. ред. серии Я.В. Соколов]. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 800 с.
5. Дзюблюк О. Особливості оцінювання грошового потоку підприємства в системі банківського аналізу кредитоспроможності позичальника / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2001. – № 1. – С. 8-12
6. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.] / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2005. – 485 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
7. Колласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы : [учебное пособие] / Б. Колласс. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
8. Коммерческое бюджетирование / Бочаров В.В. – СПб. : Питер, 2003. – 368 с.
9. Лігоненко Л. О. Управління грошовими потоками : [навч. посіб.] / Л.О. Лігоненко, Г.В. Ситник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 255 с.
10. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку [пер. з англ. ; за ред. С. Ф. Голова]. – К. : ФПБАУ. – 1998. – 736 с.
11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів»: наказ Міністерства фінансів України № 87 від 31.03.99. [Електронний ресурс]. Дата оновлення 18.12.2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0398-99> (дата звернення: 22.10.2009).
12. Райс Т. Финансовые инвестиции и риск / Т. Райс, Б. Койли. – К. : Издательское бюро ВНУ, 1995. – 592 с.
13. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств : [навч. посібник] / Слав'юк Р.А. – К. : ЦУЛ, 2002. – 460 с.
14. Сорокіна О.М. Трансформація показників та методів аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств адекватно ринковим відносинам : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.07.02 / Сорокіна О.М.; Дніпропетровський держ. аграрний ун-т. – Д., 2000. – 18 с.
15. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : [навч. посібник] / О.О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.
16. Тянь Р.Б. Планування діяльності підприємства : [навч. посібник] / Тянь Р.Б. – К. : МАУП, 1998. – 156 с.
17. Фінансовий менеджмент : [підручник] / Поддєрьогін А.М. [та ін.] ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2005. – 535 с.
18. Яструбецька Л.С. Організаційно-економічний механізм управління грошовими потоками промислових підприємств України [Електр. ресурс]: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 / Л.С. Яструбецька ; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/p-2/36417.html> (дата звернення 22.10.2009).
19. Ясишена В. Сутність грошових потоків підприємств та їх класифікація / В. Ясишена // Вісник ТНЕУ. Економічний аналіз. – 2008. – Вип. 2 (18). – С. 321-324.

Надійшла 29.11.2009